

دور نگاره آرامگاه شاهزاده خانم یونگ تای Yongtai از سلسله تانگ در بخش چیان شیان Shanxi، استان شان شی.

اژدها

در اساطیر و هنر چینی

O هوانگ ننگفو
Huang Nengfu
مترجم: کیمیا بالازاده

چینی‌ها به اژدها علاقه بسیار دارند، به نحوی که گاه خود را «نسل اژدها» می‌خوانند. این حیوانات اساطیری با بدنهای دراز فلس‌دار، پنجه‌های بولادین و سر با ابهت از میان افسانه‌های باستانی، آوازها و هنر عامیانه سر برمی‌آورند. نقش‌های اژدها را همه‌جا، در قصرها و معابد، حلقه‌وار گرد ستون‌ها، لغزیده از لبه‌ها و بر پرده‌های شکوهمند می‌توان دید.

نمادهای نخستین اژدها بر ظرف‌های سفالینی که قدمتشان به شش یا هفت هزار سال قبل بازمی‌گردد، نقش بسته است و بلافاصله باید افزود که امروزه تصاویر این جانور اسطوره‌ای را بر پیراهن‌هایی که جوانان چینی بر تن می‌کنند، می‌توان دید.

این تصاویر، بن‌مایه‌های مشترک مفرغ‌های زیبای سلسله شانگ (Shang)، با قدمت حدود ۳۵۰۰ سال و نیز علایم تجاری و بسته‌بندی‌های نمونه‌کالاهای نوین به حساب می‌آیند. در این فاصله طولانی، نقش‌های اژدها را بر انواع و اقسام اشیاء از جمله کشتی‌ها، وسایل نقلیه، لباس‌ها و آویزها، ابزارها و ظرف‌های تشریفاتی سنتی، آلات موسیقی، اثاثیه، سرامیک‌ها و سکه‌ها، نقاشی، کنده‌کاری، سوزن‌دوزی، چاپ و مهر می‌کردند.

افسانه‌های اژدها:

چینیان برای دایناسورها - خزندگان بزرگ جنه‌ای که بین ۲۵۰ تا ۷۰ میلیون سال قبل می‌زیستند - واژه «کونگ لونگ Konglong» یا «اژدهای مخوف» را به کار می‌برند. وصف سنتی اژدها شاید مرهون خزندگان بازمانده امروزی چون مار، مارمولک یا تمساح باشد، ولی در فرهنگ چینی اژدها به راستی موجودی جادویی است که خیال بشر آن را شکل بخشیده است. در نخستین اثری که به ریشه‌شناسی این موجود رازآمیز پرداخته است، یعنی «شوون Shuo Wen» (تألیف در سدهٔ ۱۱ پس از میلاد) می‌خوانیم:

«اژدها، سالار و پیشکسوت مخلوقات فلس‌دار، می‌تواند خود را آشکار و ناپیدا (مرئی و نامرئی)، چاق و لاغر و کوتاه و بلند کند. وی بعد از اعتدال بهاری به آسمان می‌رود و پس از اعتدال پاییزی به لانهٔ

غارمانندش بازمی‌گردد.»

در جوامع ابتدایی چینی، اژدها به اشکال گوناگون ظاهر می‌شد که به اساطیر و باورهای مذهبی، که در نهایت در یکدیگر ادغام می‌شدند، وابسته بود. اسنادی که تاریخش به سلسله «Qin» (۲۰۷ - ۲۲۱ پیش از میلاد) می‌رسد، اژدها را به شیوه‌های متعدد می‌نماید. برخی اوقات آن را با انسان یکی می‌انگاشتند. به عنوان نمونه، اظهار می‌داشتند که خدایان افسانه‌ای و قهرمانان این فرهنگ، چهره‌ای انسانی و تنی اژدهاگون یا مارشکل داشته‌اند. در میان آنان می‌توان از نمونه‌های زیر یاد کرد: موضوع یاد شده «فوشی Fu Xi» خالق هستی، «نووآ NuWa» که انسان را از خاک رس آفرید، «هوانگ دی Huang Di» (امپراتور زرد)، که رهبری مردمش را در نبرد با دشمنان قدرتمند تا شکست و هزیمت آنان برعهده داشت و عنصری تمدن‌آفرین به حساب می‌آید، و «شِن نونگ Shen Nong»، که آدمیان را چگونگی کشت‌ورزی آموخت، گفته می‌شود بدن «گون Gun» پدر رهبر اتحاد قبیله‌ای باستانی، پس از مرگ به اژدهایی زرد بدل شد. پرستش اژدها به مبارزهٔ انسان نخستین با طبیعت بازمی‌گردد و قهرمانان با اژدها به عنوان نماد قدرت و شکوه پیوند خورده‌اند. بعدها اژدها از انسان برید و به موجود ماوراءالطبیعهٔ مستقلی تحول یافت. می‌گویند هنگامی که «یو Yu» - پسر گون Gun - می‌کوشید سیلی که کشورش را گرفتار بلا ساخته بود، مهار سازد، اژدهایی به یاری‌اش شتافت و با دمش آبراه‌هایی روی زمین به وجود آورد.

اژدهایان می‌توانستند به دل شکاف‌ها روند و موج و باد را فراخوانند. خدایان بر آنان می‌نشستند، یا از آن‌ها به عنوان پیام‌آور بهره می‌جستند. با پیشرفت جوامع بشری و در طی قرن‌ها، چهره و طبع اژدها بیش از پیش گسترش پیدا کرد و اژدهایان در داستان‌های بی‌شمار و ترجیح‌بندهایی که سرشار از ماجراجویی، شرح و بسط‌های زیبا و حتی طنز و شوخ‌طبعی است، ظاهر آمدند.

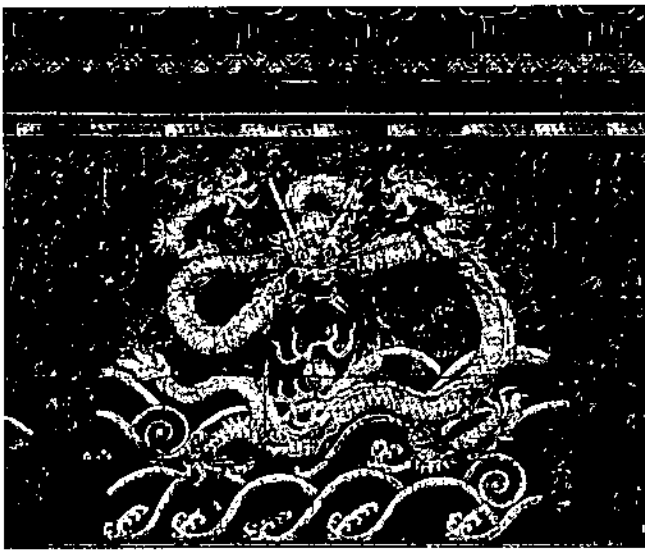
اژدها به عنوان نماد قدرت امپراطوری در ابتدای جامعهٔ برده‌داری، که نظام امپراطوری موروثی را در پی

کاشی لبه بام مربوط به سلسله هان (۲۰۶ م. - ۲۲۰ پس از میلاد)، در شی ان Xi'an استان شان‌شی Shaanxi از زیر خاک بیرون آورده شده است.

اقیو جان (به ارتفاع ۹۰cm) با ا طرح پنج اژدها بر روی آن.

اژدهایانی که بر دو ستون در تالار اصلی صومعه یوان تونگ Yuan tong در کون مینگ Kunming, استان یونن Yunnan حلقه زده‌اند.

داشت و برده‌داران ثروت جامعه را به خود اختصاص داده بودند، اژدها همچون نیای فرضی خاندان حاکم انگاشته شد. امپراتوران فتودال نیز این معنا را توسعه بخشیدند تا آن را به عنوان نشانی از استبداد مطلق به خدمت گیرند.

«یو Yu» حاکم «شیا Xia» اولین امپراتوری بود که اورنگ شاهی را به پسرش سپرد و بدین ترتیب نظامی را که در آن فرمانروای سالخورده به نفع جانشینی با لیاقت‌تر از قدرت کناره می‌گرفت به کناری نهاد. گفته می‌شود «یو» دوازده نشان که بر جامه‌های مخصوص تشریفات اش سوزن دوزی شده بود، داشت که نماد قدرت به حساب می‌آمد. یکی از اینان «اژدها» بود. زمانی که «لیونگ Liu Bang» (۲۵۶-۱۹۵ پیش از میلاد)، حکومت «هان Han» غربی را در سال ۲۰۶ (پ. م) بنیان گذاشت، خود را «نطفه اژدها» خواند، زیرا مادرش پس از آنکه خواب دید با اژدهایی آمیخته است، او را به دنیا آورد.

از آن پس، امپراتوران را به طور جدی با اژدهایان مربوط می‌دانستند. «لونگ ین Longyan» (چهره اژدها)، و «لونگ تی تی Long» (تن اژدها)، اصطلاحاتی برای چابلوسی نزد امپراتور بودند و حرف Long (= اژدها) به عنوان پیشوند بر واژه‌هایی اطلاق شد که لوازم روزانه مورد استفاده امپراتور را دربر می‌گرفتند. جامه‌هایش را «لونگ جووان Longjuana»، صندلی‌اش را «لونگ تزو Longzuo» و تخت‌خوابش را «لونگ جوانگ Longchuan» و امثال آن نامیدند. با گذشت زمان، اژدها بیش از پیش و به شکلی بارزتر در تزیین دربار امپراتور چهره نمود. در حالی که قبلاً تنها یکی از دوازده نشان لباس تشریفاتی امپراتوران سلسله «هان» را تشکیل می‌داد، اینک بر بخش‌های مرکزی جلو و پشت جامه‌های امپراتوران خاندان «تانگ Tang» (۹۰۷-۶۱۸) اژدهایی سهمگین جلوه‌گری می‌کرد. اژدهایی که حلقه‌وار گرد بدن می‌پیچید، در پوشش امپراتوران «سونگ Song» (۱۲۷۹-۹۶۰) چشم‌انداز یافت. بسیاری از این موجودات اساطیری را بر پیراهن‌های تشریفات فرمانروایان سلسله «مینگ Ming» (۱۶۴۴-۱۳۶۸) سوزن‌دوزی کردند. تنها بر یکی از این پیراهن‌ها، نقش ۱۹۲ اژدها را می‌توان برشمرد. این نگاره‌ها بر لباسهای پادشاهان خاندان «چینگ Qing» (۱۹۱۱-۱۶۴۴) طول و تفصیل بیشتری یافت.

به همین ترتیب اژدهایان زینت بخش جایگاه امپراتوران نیز شدند. نمونه‌ای از آن را در «تای هه دی ین Tai He Dian» (تالار گردمایی بران) در «شهر ممنوع» که امروزه «موزه قصر» به‌شمار می‌آید، می‌توان دید. این تالار هفتاد و دو ستون دارد که تخت اژدهای طلایی را احاطه کرده است. هر یک از شش ستونی که به تخت نزدیک‌ترند، اژدهایی سهمناک و دمان را پرورش می‌کنند. اژدهایانی که در شرق تخت قرار گرفته‌اند، رو به غرب و اژدهایانی که در غرب تخت‌هستند، رو به شرق دارند.

از میان سقف قاب‌بندی شده، اژدهایی ساخته از چوب و طلا یافته با طلا به پایین می‌نگرد. بر صفحه پشت تخت هم اژدهایانی در حالات مختلف کنه‌کاری کرده‌اند. در مجموع، تالاری که در آن تخت قرار گرفته است، منظره شکوهمند با ابهتی از اژدهایان در حال پیچ و تاب خوردن و پریدن می‌نماید.

برای آنکه بر این باور که «قدرت پادشاه الهی است» تأکید شود، تصویرهای اژدها را در تمام جاهایی که محل رفت و آمد بی در پی امپراتور به حساب می‌آمد، مانند تالارها و قصرهای «شهر ممنوع» که وی در آن می‌زیست و از قدرتش بهره می‌گرفت، بناهای پرستشگاه بهشت، آنجا که او برای محصول خوب به نیایش می‌پرداخت و باغها و بوستانهای سلطنتی، که تفرجگاه او و درباریان بود، نقش می‌بستند. بدین ترتیب «اژدها» مهمترین شکل هنر کوشک‌سازی چین است.

سنت‌های پرتطرفدار

در چین باستان، اژدها به عنوان یک توتم در میان «شیونگ نو Xiongnu» (هونیا Huns) در شمال، و مردم «چو Chu»، «یونه Yue» و «یو Yue» [با دو املائی متفاوت در خط چینی - م. -]، «ایلانو Ailao» و «میانو Miao» در ای لائو جنوب شناخته می‌شد. این هیولای بزرگ‌جثه چهره شاخصی در فرهنگ عامه است. انسانهای با استعداد و متشخص را غالباً اژدها می‌نامیدند. شاعر بزرگ سلسله «تانگ Tang»، «دوفو Du Fu» (۷۷۰-۷۱۲) زمانی در شعری سرود: «آنان که با اژدها و ققنوس پیوند می‌خورند، قدرتی به دست می‌آورند که در برابر آن تاب نتوان آورد» البته بعدها «با اژدها و ققنوس پیوند خوردن» مترادف «چابلوسی افراد قدرتمند و با نفوذ را کردن» به حساب آمد.

در ادب و هنر عامه، اژدها اغلب جنبه انسانی به خود می‌گیرد. شاهان اژدها در قصرهای زیرآبی با دربار و ارتشی که از ماهیان، لاک‌پشت‌های آبی و دیگر جانداران دریایی شکل گرفته بود، می‌زیستند. به این سلاطین خلق و خوی انسانی نسبت می‌دادند. در برخی داستان‌ها مهربان و نیکوکار و در برخی دیگر بیرحم و شیطانی، سست عنصر و یاوه جنگجویان خشن و یا مدیران ترسو نموده می‌شدند. نمایشی از سلسله «تانگ Tang» به نام «جانگ یو» Zhang Yu «اقیانوس را به جوش درمی‌آورد» نقل می‌کند که ژانگ یو حکیم چگونه فریفته دختر شاه اژدها می‌شود، لیکن پدر دختر سخت با این وصلت به مخالفت برمی‌خیزد. در نتیجه، حکیم نامبردار با بهره‌گیری از جادو اقیانوس را به جوش درمی‌آورد و بدین ترتیب شاه اژدها را وامی‌دارد به ازدواج او و دخترش رضایت دهد.

این اعتقاد زمانی دراز رواج داشت که اژدها قادر به «حرکت ابرها و باران‌زایی» است. در بسیاری از نقاط چین پرستشگاه‌های شاه اژدها بنا نهاده بودند تا مردم به آنجا روند و به نیایش برخیزند و هوایی معتدل به منظور کشت و برداشت محصولی خوب از زمین بخواهند. حتی امروزه،

اژدها با شاخ گوزن و اژدهای شاخدار، تصاویری بر یک شیء برنزی مربوط به دوره جنگهای ایالتی (۲۲۱-۳۷۵ پ. م).

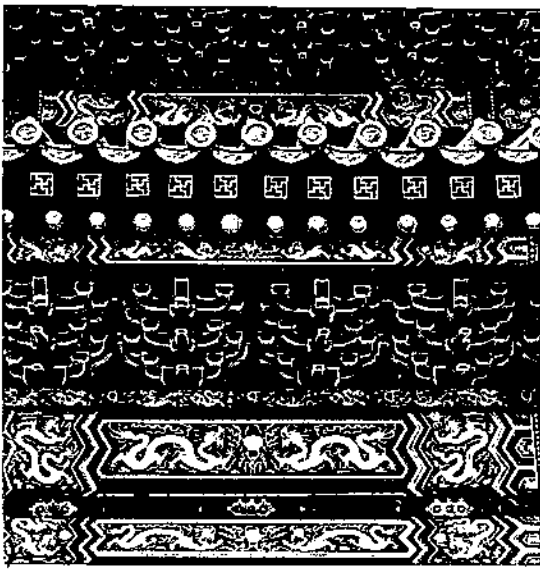
طرحی بر پایه یک ظرف آهنی مربوط به اوایل دوره سلسله «جوو Zhou» غربی (قرن ۱۱ تا ۷۷۱ پ. م).

برخی مردم، شلنگ آب را «سر اژدهای بیرون آورنده آب» می خوانند و بسیاری از والدین چینی هنوز حرف «لونگ Long» را به نام پسرشان می افزایند و امیدوارند به برکت نیروی ماورایی اژدها او فردی زرنگ، قدرتمند و پرنرزی شود.

خیلی از فعالیت های عامیانه در چین به اژدها پیوند خورده است. شب پانزدهم نخستین ماه قمری، ساکنان بخش هایی از کشور اژدهایی پارچه ای یا فانوسی را در خیابانهای اصلی محل سکونتشان به حرکت درمی آورند و در حالی که پرچمها و فانوس های کاغذی دسته های طبال و زنگ نواز آنان را هدایت می کنند، در مقابل فروشگاهها می ایستند. همان دم فروشنده بیرون می آید، عود می سوزاند و ترقه درمی کند. این مراسم را «خوش آمدگویی به اژدهای فانوسی» می خوانند.

مسابقات قایقرانی اژدها و رقص های اژدهاگون در بین جمعیت های مختلف چینی بسیار محبوب است. ورزشی که از آن یاد کردیم، به ژاپن

گروهی اژدها، آذین بخش ناقوسی مربوط به بخش آخر دوره بهار و پاییز (۲۷۶ - ۷۷۰ پ. م).

طرحهای اژدها از جنس طلا که زینت بخش ساختمانهای قدیمی شهر پکن است.

اژدها را با شاخ هایی همانند شاخ های گوزن، سر شتر، چشمانی اهریمنی (به گفته برخی شبیه چشمان میگو)، گردنی همچون گردن مار، بدن صدف خوراکی، فلس های ماهی کپور، پنجه های باز، چنگال های ببر و گوش های گاو نر توصیف می کند. این تصویر، هیأت ظاهری اژدها را کمابیش تکمیل کرد و به دنبال آن همه هنرمندان سنتی (در فرهنگ عامه) و درباری که بعداً به عرصه آمدند، در عمل اژدها را با چنین مشخصه هایی به تصویر کشیدند.

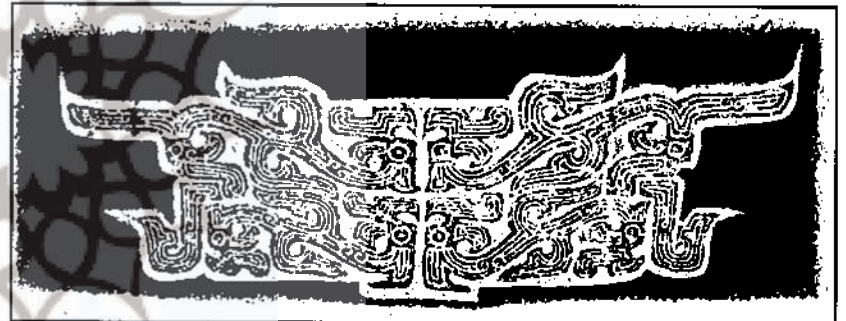
اما حالت و طرز رفتار اژدهایان در هنر عامه و درباری به طرز فاحشی متفاوت است. اژدران هنر عامیانه ساده و صمیمی اند و اغلب ظاهری دوستانه دارند، ولی اژدهایان ترسیم شده توسط هنرمندان درباری با ایهت درنده و مخوف اند تا بازتابنده قدرت امپراطوری باشند. اژدهایان گروه اول به تلاش های مردم عادی و امیدهایشان برای دستیابی به زندگی بهتر پیوند می خورند و اژدهایان گروه دوم با نیازهای سیاسی امپراطوران.

شگفت آنکه هر یک از این دو گیرایی هنری خاص خود را دارند. صمیمی یا پرابهت و پاره ای از اوقات آمیزه ای از هر دو. به هر روی «اژدها» موجودی اساطیری است که مردم چین آن را در قلبشان پذیرفته و مفاهیمش را با دیگر مردم جهان قسمت کرده اند. «نقل از مجله China Reconstructs، سال ۳۴، شماره ۲، فوریه ۱۹۸۵».

سوزن دوزی طرح اژدها بر پرده ای در اطراف میز بخور در پایلیونی واقع در مید با یونگوان دانویست Baiyunjuan بی یون چونگ در پکن.

کتاب ماه هنر / آذر و دی ۱۳۳۸

و جنوب آسیا نیز راه یافته و طرفداران زیادی پیدا کرده است. رقص اژدها در اسناد و سنگ نگاره های برجای مانده از سلسله «هان Han» به چشم می خورد و همچنان یکی از دوست داشتنی ترین اشکال سرگرمی میان اقوام مختلف این سرزمین است. رقص مذکور در ژاپن و جنوب آسیا هم اجرا می شود.

صورت ظاهر اژدها

شکل ظاهری اژدها در طول هزاران سال تحول یافت. در جوامع ابتدایی، اژدها به صورت موجودی یا سر انسان و بدن مار نمونه می شد. در عصر خاندان های «شانگ Shang» و «جوو Zhou» (۲۵۶ پ. م - قرن ۱۶) به سر اژدر شاخداری که به تنی دراز و پیچدار چسبیده بود، دگرگونی پذیرفت. کتاب «ار، یا، یی Er, Ya, Yi» که در ۱۱۰۰ پ. م. به رشته تحریر درآمده و شرح واژگان در نگارش باستانی آنها است،

اژدهایانی با صورتهای انسانی و بدنهایی مارگون که آنها را در اواخر دوره خاندان شانگ (قرن ۱۶ تا ۱۱ پیش از میلاد) بر روی استخوان کنده کاری کرده اند و در آنیان Anyan، استان هنان Hanan از زیر خاک بیرون آورده شده اند.

